

Ihmiset liikkuvat, kulttuurit kohtaavat

Maija Ojala-Fulwood (toim.):

Migration and Multi-Ethnic Communities. Mobile People from the Late Middle Ages to the Present.
De Gruyter 2018. 306 s. ISBN 978-3-11-052641-7.

Kun moderni tieteen kriteerit täyttävä historiatiede syntyi, se esitti valtiot ja kansat keskeisinä rakenteina ja toimijoina. Paikallisella tasolla kuvattiin yhteisöjen syntä ja kehitystä. Rajat olivat tärkeitä varhaisille histori-an kuvaajille – eivät niinkään niiden ylittäjät – ainakaan silloin, kun kyse oli arjen liikkuvuudesta. Suomalaisen historiankirjoituksen historiassa tärkeimpiä poikkeuksia tästä liikkumisen sivuuttamisesta on se huomio, joka on kohdistettu Suomessa keskiajalla vierailleisiin hanskakauppiaisiin ja sisämaan korpiin suunnanneisiin eränkävijöihin ja uudisasukkaisiin. Sittenkin liikkuvuuden tutkimus on vakiintunut alati monipuolistuvaksi osaksi historiatieteen kenttää. Kehitykseen ovat vaikuttaneet paitsi sosiaali- ja kulttuurihistorian aseman vahvistuminen myös teknologian ja kulttuurin muutokset, jotka ovat tehneet muuttamisesta ja liikkumisesta aikaisempaa helpompaa ja laaja-alaisempaa ja siten myös historiantutkijoille otollisia ja tärkeitä tutkimuskohteita. Historioitsijat ovat kohdistaneet huomiotaan muuttamisen kaikille tasoille: maahanmuuttoon, maastamuuttoon ja maassamuuttoon. On myös oivallettu liikkuvuuteen toisinaan kuuluva tilapäisyyden ulottuvuus: on ollut (ja yhä on) yksilöitä ja ryhmiä, kuten kausityöläiset ja laukuryssä, jotka oleskelevat jossain yhteisössä eri syistä enemmän tai vähemmän tilapäisesti. Kuitenkin heilläkin on oma roolinsa noissa yhteisöissä.

Liikkuvuuden elementit ovat vahvasti läsnä Maija Ojala-Fulwoodin toimittamassa artikkelikokoelmassa. Otsikkonsa mukaisesti teos tarkastelee liikkuvuutta muuttamisen ja monikulttuurisuuden viitekehysissä. Artikkelien aikajänne on pitkä ulottuen keskiajan lopulta 2010-luvun tapahtumiin. Johdannossa teos ankkuroidaankin myös moderneihin globaaleihin muuttoliikkeisiin, joiden vuoksi maailmassa oli vuonna 2015 yhteensä 244 miljoonaa kotiseudultaan syystä tai toisesta lähtenyt – heistä suurin osa asui Euroopassa. Myös Ojala-Fulwoodin toimittama teos keskittyy Eurooppaan tehden sen varsin monipuolisella tavalla, sillä artikkeleissa liikutaan paitsi eri vuosisadoilla myös Euroopan eri puolilla sen eteläisiä ulkorajoja myöten.

Artikkeleita on kaikkiaan kymmenen, ja ne on jaettu aiheensa puolesta kahteen osioon, joista ensimmäinen käsittelee työn vuoksi muuttaneita ja jälkimmäinen yksilöiden ja yhteisöjen kohtaamia. Omassa artikkelissaan Ojala-Fulwood tutkii keskiajan lopun ja uuden ajan alun käsityöläisten, etenkin kultaseppien liikkeitä eri kaupunkien ja eri valtakuntien välillä Itämeren alueella. Aihepiiri ja aikakausi ovat hänellä hyvin hallussa jo hänen ammattikuntia käsitelleen väitöskirjansa ansiosta. Tosin väitöskirja nosti sukupuolen merkityksen esiin artikkeleita enemmän ja selvemmin. Artikkelit keskittyvät miehiin, joten itseäni hämmäsi porvarioikeuksien hankkimista koskevan lainkohdan kääntäminen englanniksi siten, että se koskisi niin miestä kuin naista (*him or herself ... s/he*, s. 36). Ruotsinkielinen alkuteksti käyttää vain muotoa *han* ja muutenkin viittaa sanamuodoissaan vain miehiin. Toki tiedämme, emmekä vähiten Fulwood-Ojalan väitöskirjan ansiosta, että naisetkin saattoivat toimia porvariammateissa, mutta asiaa olisi voinut tuoda esiin täälläkin – myös sen suhteen, millaiset mahdollisuudet muualta tulleilla naisilla oli päästä käsityöammattien harjoittajiksi uudessa yhteisössä.

Sukupuollittuneet rakenteet ovat keskeisemmällä sijalla Riitta Laitisen artikkelissa, joka käsittelee alaluokasta liikkuvuutta lähinnä Turkuä koskevilla aineistoilla. Maalta muuttaneet palvelijat ja löyhästä moraalista syytetyt naiset on mahdollista tavoittaa oikeuden pöytäkirjoilla, joskaan useimpien elämäkulusta ei sitten tiedetäkään sen enempää kuin heistä on kirjattu jonkin oikeusjutun yhteydessä. Laitisen toteamus siitä, että ulkomaalaista ja vierasta ilmaisevat sanat olivat harvinaisia (s. 55) voi hyvinkin pitää paikkansa Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjojen osalta, mutta toteamusta olisi kannattanut jatkaa pohtimalla sitä, miten paljon tarjolla olevat lähteet kantavat kaikuja suullisesta aikalaispuhunnasta. Ainakaan tuntemieni ruotsalaisten aineistojen valossa en pitäisi ilmauksia harvinaisina. Väittäisin myös, että Ruotsiin keskiajalla ja uuden ajan alussa muuttaneiden saksankielisten keskuudessa voidaan lähteiden pohjalta todentaa ajatuksia etnisestä tai kansallisesta yhteenkuuluvaisuudesta. En siis häivyttäisi

etnisenä merkitystä aivan niin taka-alalle kuin Laitinen tekee, mutta jaan kyllä käsityksen siitä, että sosioekonomisella asemalla oli suuri merkitys muuttajan integroitumisen onnistumiselle.

Anitta Kynsilehdon artikkelin myötä tarkastelu harppaa hetkessä 2000-luvulle. Artikkelellä käsittelee Algeriasta, Marokosta ja Tunisista Marseilleen muuttaneita naisia ja heidän mahdollisuuksiinsa Ranskan työmarkkinoilla. Tarkastelu koskee siis myös kahden eri maanosan kulttuurien kohtaamista. Haastatteluihin perustuva elämäntutkimus tuo esiin yhteisiä piirteitä, mutta muuttamisen ja integroitumisen sukupuollittuneet rakenteet olisivat tietysti tulleet selkeämmin esiin, jos vertailukohteina olisi käytetty myös samoilta lähtöalueilta muuttaneita miehiä.

Miehet saavatkin päähuomion Pirita Frigrenin artikkelissa Britanniassa vuosina 1850–1930 vierailleista ja asuneista suomalaisista merimiehistä. Frigren käsittelee erityisesti sitä, miten suomalaisin merimiehiin suhtauduttiin. Eri lähteistä yhdistelevä artikkeli piirtää suomalaisista merenkävijöistä moniulotteisen kuvan. Jos jotain siitä puuttuu, niin ehkä johdantoon olisi vielä mahtunut lyhykäinen tutkimuskirjallisuuden kautta tehty viittaus Suomessa ja muissakin Pohjoismaissa tehtyihin tutkimuksiin, joissa on käsitelty hansakauppiain ja paikallisyhteisöjen välistä vuorovaikutusta ja saksalaisista muodostettua kuvaa.

Työperäistä muuttamista koskevan osion päättää Fulwood-Ojalan yhdessä Mari Korpelan kanssa kirjoittama artikkeli kausityöläisyydestä elämäntapana ja ajanvietteenä. Ainakin keskieuropalaisiin hiihtokeskuksiin töihin suunnanneilla motivoivat näyttävät liittyneen muuhunkin kuin toimeentulon hankkimiseen. Artikkelit nostaa esiin myös yksilötasolla sattumanvaraisestikin syntyneiden kontaktien ja verkostojen roolin työtilaisuuksien välittäjinä ja ylläpitäjinä liikkuvuuden taustavoimana. Pohdittavaksi jää, missä määrin elämäntapaliikkuvuutta voitaisiin todentaa kauemmasta menneisyydestä.

Yksilöitä ja yhteisöjä koskevan osion aloittaa Ella Viitaniemen artikkeli kaupungeista maaseudulle suuntautuneesta kausityöläisyydestä. Kohteena ovat kirkkojen rakennustyömaat 1700-luvun Suomessa. Olennaista muutosta ei siis pääteemassa tapahdu, vaan työperäistä liikkuvuutta käsitellään edelleen. Viitaniemi suuntaa kuitenkin paljon huomiota myös rakentajien ja yhteisöjen välisiin jännitteisiin ja konflikteihin. Alueiden välisetkin eroavaisuudet saattoivat tuottaa toiseuden kokemista etnisten eroavaisuuksien rinnalla tai asemesta.

Ulla Ijäs nostaa omassa artikkelissaan esiin Viipurissa, Narvassa ja Tallinnassa 1700- ja 1800-luvuilla asuneen saksankielisen urbaanin eliitin ja sen aineellisen kulttuurin etenkin kuluttamisen, siis rahankäytön, näkökulmasta. Ryhmä oli paitsi maantieteellisesti myös etnisesti heterogeeninen, sillä sen sukujuuret ylsivät useaan

eri maahan, mutta sitä yhdisti saksan kielen puhuminen. Ijäs tulkitsee aineellisen kulttuurin tuotteilla olleen tärkeä rooli hajanaisen ryhmän yhteenkuuluvaisuuden vahvistajana. Mielenkiintoiselle artikkelille olisi ehkä tuonut lisää syvyyttä edes lyhyt keskustelu hansakauden vastaavia ilmiöitä koskevan tutkimuksen kanssa.

Henrik Mattjus käsittelee Tampereelle ennen sisällissotaa saapuneita ulkomaalaisia samoin kuin niitä mieliteitä, joita heistä julkisuudessa esitettiin vuonna 1918. Vaikka kyseisen vuoden tapahtumia on käsitelty vuosikymmenten mittaan monesta eri näkökulmasta, tätä teemaa ei tietääkseni ole aikaisemmin käsitelty, ainakaan tällä tarkkuudella. Artikkelia olisi havainnollistanut lisää, jos maahanmuuttajien asuinpaikkoja käsittelevä osuus (s. 209–213) olisi varustettu tutkimusajankohdan Tamperetta esittävällä kartalla.

Romanit ovat olleet Euroopan historiassa saamelaisien ohella tunnetuin liikkuvaan elämäntapaan yhdistetty ryhmä. Samu Pehkonen käsittelee suomenkielisen valtaväestön suhtautumista niin kotimaiseen romaniväestöön kuin Romaniasta saapuneisiin romanikerjäläisiin. Nykyhetken kynnykselle keskittyvä tarkastelu on taustoitettu tasapainoisesti romanien yli viisisatavuotisella historialla.

Kokoelman päättää Ilaria Tuccin artikkeli Lampedusan saaresta. Tämä Välimeressä sijaitseva saari on ollut välietappi tuhansille Eurooppaan pyrkiville afrikkalaisille. Tucci ei tarkastele niinkään näitä muuttajia kuin heidän asiaansa ajamaan syntyneitä Askavusa-liikettä. Huomiota saavat myös muut ylijärjestyksen elementit eli turistit ja hieman yllättäen myös Italian armeijan perustamat tukikohdat ja tutka-asemat. Käsitteily tuntuu välillä siirtyvän liikkuvuudesta ympäristöongelmien ja kolonialismin tuomitsemiseen.

Migration and Multi-Ethnic Communities ei aihepiiriensä kirjon vuoksi tarjoa yhtenäistä synteisiä yksilöiden eikä ryhmien liikkuvuudesta eikä se sellaiseen pyrikään. Artikkelikokoelma tarjoaa sitä vastoin joukon hyvin kirjoitettuja ja vankkaan empiriaan nojaavia tapausanalyysyjä, jotka toimivat konkreettisina esimerkkeinä eri lähdeaineistojen hyödyntämismahdollisuuksista ja tietysti samalla myös eri tutkimusmenetelmien soveltamisesta. Tällaisenaan se on tärkeä lisä liikkuvuutta ja kulttuurien kohtaamisia koskevaan tutkimukseen. Teos on käyttäjäystävällisesti varustettu paitsi hakemistolla myös yhteisellä lähde- ja kirjallisuusluettelolla.

Marko Lamberg, FT, professori, dosentti
Tampereen yliopisto
Jyväskylän yliopisto